

Максім Багдановіч.

† 12/25 траўня 1917 г.

(Успамін п. С. ўгодкам смерці).

...Бо ня тое сьведчыць мае сэрца,
Грудзі хворыя мае:
Боль у іх мае душу агартае,
Думцы голас падае.
Кажа, што нядоўга пакыну я,
Што загину без нары!..

М. Багдановіч — „Вянок“.

Мы, сухотнікі, ляжым у лесе амаль ня цэлымі днямі, карыстаючыся, паводле наказу санаторнага доктара, сонечнымі ваннамі; а трэба адзначыць — у паўночна-ўсходняй Чэхаславакіі, дзе знаходзіцца наша санаторыя, вясновае сонца не занадта часты госьць.

Сярод пацентаў розных нацыянальнасьцяў — беларусаў у нашай санаторыі знаходзіцца б (з агульнага ліку 50): гэта-ткі даволі вялікі працэнт, раўнуючы агульны лік беларускай эміграцыі ў Чэхаславакіі адносна эміграцыі інш. нацыянальнасьцяў. — Наагул трэба зазначыць, што сярод нашых студэнтаў у Чэхіі надзвычайна вялікі лік сухотнікаў: так дрэнна ўплывае нераўнамерны тутэйшы клімат на малады беларускі арганізм, якому змалку прыходзіцца прабіваць сабе дарогу ў жыцці пры надзвычайна цяжкіх абставінах...

І вось, ляжучы сярод апаленых сонцам студэнтаў-землякоў, за тысячы кілямэтраў ад дарагой нам усім Бацькавічыны, я ўспамінаю другую краіну, краіну азону і сонца — Крым і адно з прэчнейшых яго

курортных месцаў — Ялту. Я ўспамінаю гэтае цудоўнае па свайму клімату места, ніколі так утульна са ўсіх бакоў прыціснута да самота Чорнага мора ланцюгом жывапісных Крымскіх гор, дзе ўжо даўно адзілі паўднёвыя дрэвы: абрыкосі, персікі, міндаль, айва і інш.; дзе сярод цудоўных садоў „Массандры“ ёсьць бэспадобныя па сваёй пекнасьці рожавыя аллеі, і дзе на вуліцах у свой час у траўні можна было на кожным рагу Ялты купіць за 5 кап. пучок дурманячых, як і сама вясна, цудоўных ружаў...

І сярод гэтай дзіўнай прыроды, сярод усяго, што так ярка і неадступна звала да жыцця — паміраў ад сухот 8 гадоў там назад адзін з лепшых будзіцеляў беларускага народу, 25-летні, але ўжо слаўны паэт-філёзаф вечнай памяці Максім Багдановіч. Паміраў тады, калі прачнулася да жыцця ня толькі прырода, але таксама прачнулася да доўгачаканага радаснага жыцця і новага будаўніцтва Бацькавічыны песьняра, аб вызваленні з рабства якой ён так лятуець.

...«Ня згаслі сонца! сонца гляне,
Усіх падыйме ада сна.

Ён, гэты дзень, яшчэ настане, —
І ачуняе старына!..»

„Старана ачуняла, але паэт-правідзец, які задоўга да рэвалюцыйных надзей 1917 г. — „пад яе зімовай маскай, пад сынею — бачыў твар вясны“, гэты падаючы такіх вялікіх надзей пясняр, убачыўшы прадказаную ў сваіх вершах „вясну“, наўвекі заснуў, каб „бяз скаргі лягчы ў магілу!“...

Пры якіх варунках памёр М. Багдановіч? Аб гэтым я нічога не ведаю. Але душы скажаць,

што ў Ялце былі дрэнныя „звычай“ ў прыватных дамах, якія бралі да сябе цяжкіх хворых (ня бралі гэтых хворых да сябе лепшыя пансіёны, баючыся страціць сваіх кватарантаў). У маю быўнасьць у Ялце ў 1916 г. я ня раз чуў, што адзіночкі безнадзейна хворых часта абіралі гаспадыні пансіёну дрэнна іх кормячы і тым самым прысьпяшаючы іх сьмерць, пасля якой звыкла самае цэннае з рэчаў кватаранта „прыліпала“ да рук гаспадыні.

Пры якіх-бы варунках паэт ні памёр, але апошнія яго перажыванні былі тым больш сумныя і трагічныя, што ён паміраў саўсім адзіночкі, „здалёк ад роднай стараны“, аб якой ён так уся сваё кароткае жыццё лятуець, якую лічыў „надзеяй“, „крыніцай жывой вады“, дзе ён толькі думаў „пазбыцца сваёй нуды“ і дзе гатоў быў „загінуць бяз жалю“, цвёрда веручы, што толькі „ня будзе цяжкай сыну свайму зямля“ радзімага краю...

Наша вясна...
Вясна...

Пазнаёміўся я з М. Багдановічам у восень 1916 г. у Менску ў „Беларускай Хатцы“ (на Захараўскай вул.), дзе ў тых часы быў „Глаўны Беларускі Штаб“ і дзе ўсіх можна было бачыць, бо там адна-часова мясьцілася і беларуская сталоўка.

Худы, высокі, трохі сутулаваты, вечна ў расхрыстаным студэнскім пальто, без усялякіх прэтэнзій у адзежы (большай часткай насіў „касаваротку“ і зялёную студ. тужурку), — ён адразу зьявртаў на сябе ўвагу бела-васковым тварам і, асабліва, сьветлымі бяздоннымі вачыма, глыбока пасаджанымі пад высокім і ясным лобам, над якім высілася капа валос. Калі ён глядзеў на вас, то здавалася, што ён высьціскае з вачэй, такі ў яго быў нейкі лямбоні.

15Рк 341

унутраны пагляд. Гаварыў заўсёды ціха і мала. Я склонны думаць, што М. Б. куды больш-бы пражыў, каб ён больш звяртаў увагі на сябе і сваё здароўе. Прыпадкам я з ім жыў на адным панадворку па Мала-Георгіеўскай вул., дом № 12 (ён тады жыў у З. Бядулі). Я ня раз заходзіўся да яго (трэба адзначыць, што ён быў надта маўклівы, замкнуты ў самым сабе, і з ім было дзеля гэтага досыць цяжка гутарыць); бачучы развал і непарадак у яго пакою, а таксама, ведаючы, што ён часта не даядае і не глядзіць за сабой, калі гэта лёгка можна зрабіць і калі ёсць што, ёсці (бывала так, што і ня было чаго ёсці),—я, звычай, пачынаў размову на гэту тэму і ўсягды атрымываў адзін і той самы характэрны адказ: "Чаму гэта васана больш мусіць цікавіць такое глупства, чым мяне самога?". Калі я, будучы ўжо ў той час сухотнікам і добра ведаючы, да чаго гэта можа прывясыці, — ня ўступаў, то ён рабіўся такім няпрямна-зімным, што далей на гэту тэму ня было ніякае ахвоты гутарыць. М. Б. дужа ахвотна гутарыў аб паэзіі і аб апрацаваньні вершаў. Я разглядаў яго некаторыя заметкі, дзе ён старанна "правяраў" матэматыкай", як пушкінскі Салверы, свае вершы-музыку; цікавіўшы яго вершы інш. аўтараў ён тут-жа на кніжцы размяраў на станы і правяраў іх па ўсіх правілах вершаваньня. Чытаючы верш М. Б. "Песьняру", я ўсягды прыпамінаю гэту цяжкую "анатомію" над вершамі, усе гэтыя значкі, рыскі і разьдзелы, якія мне ў свой час паэт паказываў і раз'ясняў: "Трэба з сталі каваць, гартаваць жбкі верш, абрабіць яго трэба з цяпленнем!"...

Каб як колечы жыць, паэт, ня глядзячы на ўсе

свае нахілы ў бок нацыянальна-культурнай творчасці і ня глядзячы на сваё занадта кволае здароўе, — прымушаны быў дзеля куска хлеба займаецца нуднай, падрываючай апошнія сілы канцылярскай працай у земскай статыстыцы. Але і гэтая штодзенная мардуючая работа не магла паэта ўдзержыць дома, дзе былі яму так патрэбны спакой і атдуха: ён стараўся быць на ўсіх паседжаньнях, сходках, дзе прыймаў усягды чынны ўдзел.

Калі яго адгаварывалі ад гэтага, кажучы, каб ён больш глядзеў за сваім здароўем, то ён так востра адказываў на гэта, што адбіваў усялякую ахвоту на гэту тэму з ім гутарыць.

У найбольшым зьвязку і дружбе быў Багдановіч з А. Смолічам, які, думаю, мог-бы многа цікавага расказаць аб апошніх настроях і думках паэта перад ад'ездам яго да Ялты, куды, трэба сказаць, яго амаль ня сілком атправілі лячыцца, бо паэт, як-бы прадчуваючы там страшны канец, пад усялякімі відамі ўхіляўся ад падарожжя. Засталося ў маеі памяці спатканьне ўсёй менскай невялічкай калёніі новага 1917 г.; разам з усімі быў і паважаны М. Б. Гаварылі многа, дзяліліся надзеямі і пастанавілі абавязкова з гэтага новага году выдаваць беларускую часопісь, пры чым тут-жа адразу пусьцілі сярод гасьцей падпісны ліст. Усе падпісваліся па меры сілаў сваіх. Была ў паэта адна затаённая тут, якая ад часу-да-часу прарывалася. М. Б. часамі заходзіўся да нас (я жыў тады ў П. Аляксюка, які ў той час быў шчырым беларусам і не здалёў яшчэ праявіць сябе авантурыстам). Быў у Аляксюка сыноч гадоў 5—6, хлопчык разумны і забаўны; і вось з гэтым дзіцём асабліва любіў забаўляцца і гутарыць вечнай памяці

М. Б. І часам, як-бы ні да кога не звяртаючыся, паэт з сумам ціха казаў: "Няўжо-ж я ня маю права мець такога мілага сынка?.. а я так люблю дзяцей!.. Няўжо-ж я не магу падыйсьці да падабаючайся мне дзяўчыны і пераканаць яе, што дзеці — найвялікшая радасьць на сьвеце, надзеі на выкананьне таго, што мы самі не здалелі выканаць!".

І часта, надта часта варочаўся песьняр да сумнай для яго тэмы..

Жорсткі лёс судзіў М. Б. "згінучь" на далёкай чужыне.

Я чытаў у газэтах, што Беларускі Радавы Урад асыгнаваў пэўны лік грошаў на прывядзеньне ў парадак магілкі слаўнага беларускага песьняра ў Ялце. Рэч бязумоўна добрая!

Але доўг беларускі ня будзе выкананы перад нацыянальным паэтам-філёзафам да канца, пакуль ня будзе выпайнены яго тастамэнт сьмерці:

... "Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй
Знайдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой"...

Вось, гэты "спакой" радзімага краю беларускі народ павінен сваіму незабвеннаму песьняру калі-небудзь даць!

Л. З—ц.

Санаторыя ў "Будах".
Чэхаславакія, 11/V 1925 г.